

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Регіна КЛИМОВА

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання
історико-філологічного факультету Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

Науковий керівник:

Ніна БОСАК

*кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса*

Сучасна мовна освіта в закладах загальної середньої освіти – далі ЗЗСО – спрямована не лише на засвоєння учнями граматичних норм, а й на формування комунікативної компетентності, зокрема через опанування фразеологічного багатства української мови. Фразеологія як розділ мовознавства вивчає стійкі словосполучення, що мають цілісне значення та відображають культурно-історичний досвід народу.

Лінгвокультурологічні принципи вивчення фразеології на уроках української мови в ЗЗСО набувають особливої актуальності в умовах сучасної освітньої парадигми, що орієнтується на формування мовної особистості, здатної не лише грамотно висловлюватися, а й усвідомлювати культурні коди рідного народу. Сучасна школа покликана забезпечити не тільки засвоєння мовних норм, а й розвиток культурної свідомості, національної ідентичності, здатності до міжкультурної комунікації [2, с. 21].

Актуальність дослідження зумовлена потребою інтеграції мовної та культурної освіти, що є важливою складовою Нової української школи. У сучасних умовах глобалізації та інтенсивних міжкультурних контактів особливої ваги набуває збереження національної мовної спадщини, зокрема фразеологічного фонду, який відображає історичний досвід, ментальність і духовні цінності українського народу [5, с. 56]. Вивчення фразеології на лінгвокультурологічних засадах сприяє глибшому розумінню учнями мовної картини світу, формує їхню мовну, соціокультурну та комунікативну компетентності.

Метою роботи є обґрунтування лінгвокультурологічних принципів вивчення фразеології на уроках української мови в ЗЗСО та визначення ефективних шляхів їх реалізації в освітньому процесі. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: з'ясувати сутність лінгвокультурологічного підходу, окреслити основні принципи навчання фразеології за такого підходу, а також визначити методичні прийоми їх упровадження на уроках.

Аналіз стану викладання і засвоєння учнями фразеології в школі свідчить, що більшість учнів не може розкрити значення фразеологізмів, перекручує їх структуру, не відчуває стилістичного забарвлення. У своїй продуктивній мовленнєвій діяльності учні рідко вживають фразеологізми, а якщо і вживають, то роблять при цьому мовленнєві і граматичні помилки.

Проблемою збагачення мовлення учнів займалися вчені-психологи Г. Костюк, І. Синиця. Педагогічні та методичні основи роботи над удосконаленням усного та писемного мовлення, збагаченням словникового запасу учнів визначили Я. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський. У їхніх працях виразно намітився методичний аспект опрацювання фразеології. Принципи відбору лексичного та фразеологічного матеріалу для засвоєння учнями різного шкільного віку розробили І. Олійник, М. Пентилюк, О. Хорошковська тощо.

Фразеологія як важливий розділ лексикології посідає особливе місце в системі шкільної мовної освіти, оскільки саме вона забезпечує формування образності мовлення, глибшого розуміння мовних явищ і розвитку комунікативної компетентності учнів. У сучасних умовах реформування освіти в Україні особлива увага приділяється не лише засвоєнню мовних норм, а й розвитку здатності учнів використовувати мовні засоби в реальних життєвих ситуаціях, і саме фразеологізми виступають одним із найяскравіших інструментів досягнення цієї мети.

Фразеологічні одиниці становлять стійкі сполучення слів, що характеризуються неподільністю значення та відтворюваністю в мовленні. Вони є своєрідним відображенням історичного, культурного та соціального досвіду народу, оскільки в їх основі часто лежать образи, традиції та символи національної культури. Як зазначають дослідники, фразеологізми є важливим компонентом мовної картини світу, адже вони акумулюють у собі культурні смисли та цінності народу [2, с. 26]. Саме тому їх вивчення в закладах загальної середньої освіти має не лише мовну, а й культурологічну спрямованість.

У шкільному курсі української мови фразеологія вивчається поступово і системно, що дозволяє учням не лише ознайомитися зі значенням окремих стійких виразів, а й навчитися активно використовувати їх у власному мовленні. Основною метою такого навчання є формування в учнів умінь розуміти фразеологізми, тлумачити їх значення, доречно вживати в усному та писемному мовленні, а також збагачувати власний словниковий запас. Важливим завданням є також розвиток образного мислення та мовної інтуїції, що безпосередньо впливає на рівень мовленнєвої культури школярів. Крім того, засвоєння фразеології сприяє формуванню стійкого інтересу до вивчення української мови як національного надбання [4, с. 74].

Методика навчання фразеології в ЗЗСО ґрунтується на загальнодидактичних принципах, серед яких особливе значення мають принципи наочності, системності, доступності, комунікативної спрямованості та зв'язку теорії з практикою. Реалізація цих принципів забезпечує ефективне засвоєння навчального матеріалу та сприяє формуванню стійких мовленнєвих умінь. Важливим є також урахування вікових особливостей учнів, оскільки сприйняття фразеологічних одиниць потребує певного рівня абстрактного мислення, яке поступово формується в процесі навчання.

У процесі вивчення фразеології використовуються різноманітні методи та прийоми навчання, серед яких особливе місце посідає робота з текстами, вправи на визначення значення фразеологізмів у контексті, завдання на добір синонімічних або антонімічних виразів, а також творчі вправи, що передбачають використання фразеологізмів у власних висловлюваннях. Значну ефективність демонструють інтерактивні методи навчання, зокрема дидактичні ігри, рольові ситуації та проєктна діяльність, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів і підвищенню мотивації до навчання.

Лінгвокультурологічний підхід передбачає розгляд мовних одиниць у тісному зв'язку з культурою народу, його традиціями, звичаями, віруваннями та історичними реаліями. У цьому контексті фразеологізми постають як особливі знаки культури, що акумулюють у собі образне мислення українців, їхній світогляд і систему цінностей [1, с. 34]. Наприклад, такі фразеологічні одиниці, як «пекти раки», «зарубати на носі», «як сніг на голову», не лише мають переносне значення, а й відображають специфіку народного сприйняття дійсності, формуючи уявлення про національно-культурну своєрідність української мови.

Одним із ключових принципів лінгвокультурологічного вивчення фразеології є принцип культурної відповідності, який полягає у відборі та інтерпретації мовного матеріалу з урахуванням його культурної значущості. Учитель має не просто пояснювати значення фразеологізму, а розкривати його походження, етимологію, культурний контекст, у якому він виник і функціонує [3, с. 78]. Це сприяє глибшому розумінню мовних одиниць і формуванню культурної компетентності учнів.

Не менш важливим є принцип міжпредметної інтеграції, який передбачає поєднання вивчення фразеології з іншими навчальними дисциплінами, зокрема історією, літературою, народознавством, мистецтвом. Такий підхід дозволяє створити цілісну картину світу, в якій мова виступає не ізольованим явищем, а частиною культурного простору [6, с. 112]. Наприклад, вивчення фразеологізмів, пов'язаних із козацькою добою, може супроводжуватися зверненням до історичних фактів, літературних творів та народних пісень. Принцип комунікативної спрямованості забезпечує практичне засвоєння фразеологічних одиниць через їх активне використання у мовленні. Учні повинні не лише розуміти значення фразеологізмів, а й уміти доречно вживати їх у різних мовленнєвих ситуаціях [3, с. 64]. Для цього доцільно застосовувати такі види діяльності, як складання діалогів, творчих текстів, інсценізацій, рольових ігор, що сприяють формуванню мовленнєвої компетентності.

Важливу роль відіграє принцип наочності та образності, який реалізується через використання ілюстрацій, відеоматеріалів, асоціативних схем, що допомагають учням краще усвідомити образну природу фразеологізмів. Оскільки фразеологічні одиниці часто мають метафоричний характер, їх засвоєння потребує активізації уяви та асоціативного мислення школярів [1, с. 39]. Принцип діяльнісного підходу передбачає залучення учнів до активної пізнавальної діяльності, спрямованої на самостійне відкриття значення фразеологізмів, їх аналіз і використання. Це можуть бути дослідницькі завдання, проєкти, робота з фразеологічними словниками, створення власних міні-словників або тематичних добірок фразеологізмів [4, с. 85].

Окрім того, важливим є принцип варіативності та диференціації навчання, який враховує індивідуальні особливості учнів, їхній рівень підготовки та пізнавальні інтереси. Учитель має добирати завдання різного рівня складності, що дозволяє забезпечити ефективне засвоєння матеріалу всіма учнями [3, с. 70].

Отже, лінгвокультурологічні принципи вивчення фразеології в ЗЗСО сприяють формуванню не лише мовної, а й культурної компетентності учнів, розвитку їхнього образного мислення, національної свідомості та комунікативних умінь. Реалізація цих принципів в освітньому процесі забезпечує глибоке й усвідомлене засвоєння фразеологічного багатства української мови, що є важливим чинником збереження й розвитку національної культурної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи лінгвокультурології. Київ : Академія, 2011. 312 с.
2. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2017. 160 с.
3. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії. Київ : Ленвіт, 2000. 272 с.
4. Маслово В. Лінгвокультурологія. Київ : Академія, 2001. 208 с.
5. Пентиліок М. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
6. Семенов О. Культура наукової української мови. Суми : Університетська книга, 2010. 216 с.